

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

НАДЖАТ СЕРУШТ

УДК 327.58(=22.5)(5-15)

**КУРДСЬКИЙ ФАКТОР
В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2019

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор
Кормич Людмила Іванівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри політичних теорій

Офіційні опоненти: доктор політичних наук,
старший науковий співробітник
Жангожа Рустем Наїльули,
Національний інститут стратегічних досліджень,
державний експерт

доктор політичних наук, професор
Шевчук Олександр Володимирович,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
декан факультету політичних наук

Захист відбудеться 11 жовтня 2019 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.086.02 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий 10 вересня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми обумовлений змінами, які відбуваються у світі і посилюють роль етнонаціональних факторів та сприяють розширенню проблемного поля етнічності у світовій політиці та міжнародних відносинах. Процеси глобалізації та інтеграції, зміна ролі традиційних акторів і поява нових, трансформація політичних парадигм сприяють тому, що проблеми будь-якої етнічної групи можуть вийти на сцену світової політики. В цьому контексті, класичною формою прояву етнічності є курдське питання, в якому одночасно переплітаються геополітичні, економічні, релігійні протиріччя на локальному, регіональному та міжнародному рівнях. Складність курдського питання загрожує перетворити території проживання курдів у зону хаосу, зумовлює збереження конфліктогенного потенціалу на всьому Близькому та Середньому Сході, а також здатне зашкодити інтересам позарегіональних акторів. Актуальність дослідження курдського фактору в міжнародних відносинах особливо посилюється у зв'язку з останніми подіями на Близькому та Середньому Сході. Створення сирійськими курдами власної автономії на території Сирії та проведення іракськими курдами референдуму про незалежність від Іраку істотно змінили ситуацію в сфері безпеки в регіоні, сприяли сплеску радикальних національних настроїв серед курдів, а також наклали відбиток на політику як інших регіональних держав – Туреччини та Ірану – де також проживає курдська громада, так й позарегіональних акторів – США, ЄС, РФ та КНР. Без наукового обґрунтування і теоретичного осмислення курдського питання неможливо скласти адекватне уявлення про особливості сучасного світового політичного процесу і вибудувати конструктивні відносини між Заходом і Сходом, конфлікт між якими є характерною рисою сучасної епохи. Наукове пізнання причин та наслідків впливу курдського фактору на регіональні відносини та політику позарегіональних гравців надає можливість попередити кризові явища на локальному та регіональному рівнях.

Актуальність дослідження підсилюється тим, що проблема самовизначення курдів є показовою у міжнародних відносинах, її розв'язання в будь-якому форматі може створити прецедент для вирішення інших питань подібного характеру. Значний емпіричний матеріал, використаний під час проведення дослідження, дозволяє на прикладі курдів, що пройшли довгий шлях – від невизнання їхніх прав до заяв про створення незалежної держави – визначити найбільш оптимальну модель забезпечення прав національних меншин, що представляє інтерес для інших держав, на території яких посилюється етнічний фактор та спостерігаються сепаратистські тенденції. В цьому контексті не є винятком Україна, для якої завдання розробки ефективної національної політики, зокрема, у сфері вирішення проблем

національних меншин, наразі є актуальним. Таким чином, дослідження особливостей впливу курдського фактору на політику як держав Близького та Середнього Сходу, так й позарегіональних гравців є доцільним, а концептуальне детермінування етнонаціональних проблем в міжнародних відносинах вчасним.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами, грантами. Робота виконана на кафедрі політичних теорій Національного університету «Одеська юридична академія» в межах науково-дослідної теми «Політико-правові аспекти демократичного транзиту України», одним з виконавців якої є дисертант та є складовою комплексної наукової теми університету на 2016-2020 роки «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є: визначення особливостей впливу курдського фактору на політику як держав Близького та Середнього Сходу, так й позарегіональних гравців. Для досягнення поставленої мети в дисертації в логічній послідовності вирішуються наступні дослідницькі завдання:

- визначити сучасні теоретико-методологічні підходи до розуміння таких понять як етнос та нація та суміжних з ними категорій, з метою виявлення потенціалу курдів реалізувати власне право на самовизначення;
- дослідити передумови виникнення курдського питання та основні тенденції у курдському національному русі;
- виявити динаміку курдського фактору в контексті врегулювання іракської кризи;
- з'ясувати причини інтернаціоналізації курдського питання в контексті конфлікту в Сирії, а також перспективи його вирішення як передумови закінчення сирійської кризи;
- розкрити особливості впливу курдського фактору на внутрішню політику Туреччини, її відносини з сусідами та позарегіональними гравцями;
- охарактеризувати фактори, що стримують потенціал впливу іранських курдів;
- окреслити основні здобутки та прорахунки політики Вашингтону щодо курдів як частини близькосхідної стратегії США;
- виявити причини, що обумовили динаміку політики ЄС щодо курдів;
- оцінити рівень співробітництва між курдами та РФ;
- визначити ступінь впливу курдського фактору на політику Китаю;
- спрогнозувати можливі сценарії розвитку подій в регіоні.

Об'єктом даної дисертації є широкий спектр питань, пов'язаний з курдською проблемою на Близькому та Середньому Сході, що торкається різних рівнів та сфер міжнародних відносин. В якості предмета дослідження автор визначив вплив курдського фактору на міжнародні відносини, а саме – політику регіональних держав, де проживає курдська меншина та позарегіональних гравців: США, ЄС, РФ та КНР, що обумовлено рівнем їх залучення до участі у формуванні сучасної архітектури політики на Близькому та Середньому Сході.

Методи дослідження. Серед основних методів, які застосовувались в роботі, слід назвати порівняльно-історичний метод, що дав можливість виявити загальні та специфічні риси предмета дослідження, тенденції та закономірності його розвитку; політико-описовий метод, що забезпечив систематизацію та загальний аналіз первинної фактологічної інформації; метод періодизації, за допомогою якого автор розглянув розвиток зовнішньополітичних стратегій стосовно курдів, виділивши основні етапи та характерні риси кожного з них; статистичний метод, який дозволив дослідити показники розвитку регіонів, де мешкають курди; метод «кейс-стаді», що надав можливість отримати більш глибоку інформацію про приховані механізми та латентні процеси у курдському національному русі; метод контент-аналізу, що використовувався в роботі з офіційними документами, заявами та промовами як представників Туреччини, Сирії, Іраку, Ірану та позарегіональних гравців щодо прав та положення курдів, так й представників курдської меншини; метод прогнозування, що надав можливість виявити майбутні сценарії розвитку ситуації в близькосхідному регіоні з урахуванням потенційного загострення курдського питання; метод екстраполяції, який дозволив перенести певні характеристики відносин США, ЄС, РФ та Китаю з Іраком, Іраном, Сирією та Туреччиною на взаємини Вашингтону, Брюсселя, Москви та Пекіну з курдськими меншинами у вище згаданих країнах.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

Вперше:

- проведено комплексне дослідження особливостей курдського фактору в контексті іракської та сирійської криз, доведено, що обидві кризи відкрили вікно можливостей для реалізації прав курдів, а також обґрунтовано, що партикулярні тенденції в курдському національному русі на території як Іраку, так й Сирії продовжують домінувати над інтегральними;
- здійснено аналіз впливу курдського фактору на політику КНР як одного з найвпливовіших гравців на Близькому та Середньому Сході; визначено роль курдського фактору у процесі забезпечення короткострокових і довгострокових інтересів Пекіну в регіоні; виявлено, що наявність сепаратистських настроїв на території Китаю робить його уразливим у відносинах з тими країнами, хто не зацікавлений у зближенні КНР з курдами;

– досліджено динаміку політики ЄС щодо курдського питання в Туреччині, Сирії, Ірані та Іраку на основі аналізу офіційних документів, ухвалених ключовими європейськими інституціями, а також обґрунтовано потенціал впливу курдського національного руху на політику ЄС як ззовні, так й всередині ЄС в аспекті міграційної політики.

Уточнено та удосконалено:

– понятійно-категоріальний інструментарій досліджень в галузі етнонаціональних процесів, розуміння визначальних особливостей між такими поняттями як «етнос» та «нація» з урахуванням особливостей предмету дослідження, концептуальні підходи щодо тлумачення принципу непорушності кордонів суверенної держави та права націй на самовизначення;

– аналітичний алгоритм посилення значення курдського фактору у внутрішній політиці Туреччини та розхитуванні політичного режиму в Ірані, а також чинників, що призвели до перетворення курдської проблеми в Сирії та Іраку у зовнішню загрозу для Анкари та Тегерану.

Дістали подальшого розвитку:

– періодизація відносин між США та курдами, а також положення про дуалістичний характер зовнішньополітичної стратегії США в регіоні в цілому та щодо курдського питання, зокрема: підкреслена залежність між готовністю США підтримувати курдів та зовнішньою орієнтацією держави, де вони проживають, виявлено вплив подібних флуктуацій у політиці Вашингтону на рівень довіри з боку партнерів;

– прогностичні сценарії розвитку ситуації на Близькому та Середньому Сході з урахуванням курдського фактору, а також аргументи щодо здійснення широкого міжнародного впливу на керівні кола країн, де проживають курди. Обґрунтовано неможливість як вироблення єдиного та універсального механізму вирішення курдського питання, так й реалізації проекту Великого Курдистану в найближчій перспективі;

– аргументи на користь корегування та оптимізації ключових зовнішньополітичних підходів регіональних держав та позарегіональних акторів до курдського питання на Близькому та Середньому Сході.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що окремі положення та висновки дослідження можуть бути використані у: науково-дослідній сфері як підґрунтя для подальших наукових досліджень курдського питання при вивченні міжнародних відносин на Близькому та Середньому Сході, а також політики окремих регіональних держав; у нормотворчій та зовнішньополітичній діяльності для вдосконалення та оптимізації внутрішньої політики регіональних країн та зовнішньої стратегії позарегіональних гравців щодо курдського питання; навчально-методичному процесі при розробці та викладанні навчальних курсів «Міжнародні відносини», «Зовнішня політика країн Близького та Середнього Сходу», «Етнонаціональна політика» та ін.

Особистий внесок здобувача. Постановка і вирішення всього комплексу завдань даної дисертації, що становлять її наукову новизну, здійснені самостійно. За темою автором одноосібно видані 9 наукових публікацій. 1 стаття вийшла у співавторстві з к. п. н. Д. Дворніченко, де здобувачу належить постановка проблеми та аналіз впливу курдського фактору на близькосхідну політику ЄС – 0,3 д.а.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційної роботи апробовано у виступах на наукових семінарах кафедри політичних теорій НУ «ОЮА» та у доповідях на 5 науково-практичних конференціях: науково-практичній конференції «Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи», присвяченій 15-річчю Міжнародного дня мігранта та 25-річчю Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей (м. Одеса, 18 грудня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); 7-й Міжнародній конференції з міждисциплінарних досліджень в області соціальних наук (Велика Британія, м. Оксфорд, 13-15 листопада 2017 р.); 3-й Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів» (м. Одеса, 11–12 травня 2018 р.), XLII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки» (Харків-Відень-Берлін, 30 травня 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображені у 10 наукових публікаціях: 4 статті у наукових фахових виданнях України та 1 стаття у міжнародному науковому журналі, 5 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Структурно дисертація складається зі списку скорочень, вступу, трьох розділів, які включають 11 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Основний текст дисертації обсягом 181 сторінки. Список використаних джерел викладений на 24 сторінках (містить 257 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтований вибір теми дослідження і визначено потреби її наукової розробки, зазначений зв'язок з темами наукових досліджень кафедри, де виконувалась робота. Сформульовані мета, завдання, об'єкт та предмет; окреслені методи дослідження. Визначені наукова новизна і практичне значення роботи. Наведені дані про апробацію результатів, публікації матеріалів та структуру і обсяг дисертації.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні та історичні засади дослідження»** узагальнено категоріально-понятійний апарат досліджень

етнонаціональних факторів у міжнародних відносинах, представлено концептуальні підходи та методологічні засади дослідження, проаналізовано джерельну базу та стан розробки проблеми.

У підрозділі 1.1. «Теоретико-концептуальні засади дослідження» розглянуто наукові парадигми, які пояснюють феномен етнічності: примордіалізм (Е.Шилз), конструктивізм (Ф. Барт) та інструменталізм (К. Янг, Г. Теджфел). Відмінність між підходами полягає, перш за все, у поглядах на природу формування різних етносів та чинники розширення проблемного поля етнічності в міжнародних відносинах. Висвітлено особливості таких категорій, як етногенез та однієї з його фаз – політизації етнічності, під час якої етнос трансформується з об'єкта політики в її активного суб'єкта, що призводить до соціальної напруженості або етнічного конфлікту. На підставі критичного осмислення різних підходів і позицій визначено ступінь співвідношення між такими поняттям як «етнос» та «нація», а також спорідненими з ними категоріями. Проведено аналіз різних форм націоналізму, що дало змогу виявити причини концептуальної подвійності між принципом непорушності кордонів суверенної держави та правом націй на самовизначення.

У підрозділі 1.2. «Гене́за курдського питання на Близькому та Середньому Сході» висвітлено основні етапи та історичні особливості формування курдського питання. Досліджено передумови радикалізації курдського націоналізму та дозрівання революційної ситуації в усіх частинах розділеного Курдистану. Досліджено інгібітори на шляху об'єднання курдів, а також встановлено чинники, що обумовлюють підсилення геополітичної значимості території Курдистану на початку нового століття.

Визначено передумови перетворення курдського питання у політичний фактор в міжнародних відносинах. Аргументується, що саме категорія «курдський фактор», під яким розуміється потенціал курдського питання впливати на регіональні відносини та політику інших держав, найбільш повно розкриває характер відносин між курдами та іншими акторами, в яких, з одного боку, курдам відводиться роль об'єкта, а з іншого, надається важіль впливу на країни, де проживає курдська меншина, а також на інших позарегіональних гравців.

У підрозділі 1.3. «Ступінь вивчення проблеми та методологічні засади дослідження» проаналізовано історіографічну та джерельну базу дисертаційної роботи, а також методологічні засади дослідження. Охарактеризовано історіографію дослідження, яку поділено на п'ять груп. До першої належать праці українських вчених, які досліджують роль етнонаціональних факторів в політиці або аналізують особливості формування ключових вузлів протиріч в сучасному світі: Є. Бистрицького, О. Брусиловської, К. Вітмана, В. Голуба, В. Гури, Р. Жангожи, І. Коваля, Л. Кормич, І. Кресіної, Є. Макаренко, Б. Парахонського, Ю. Пахомова,

Р. Петюри, В. Шведа, О. Шевчука, Л. Ямпольської. До другої – праці російських вчених-експертів з курдознавства пострадянської доби: Є. Васильєвої, М. Гасратяна, О. Жигаліної, С. Куньщикова, М. Лазарева, Ш. Мгої, Н. Мосакі, Ю. Свешникової, в яких, незважаючи на позитивні сторони, простежується односторонність та необ'єктивність при характеристиці соціальних і політичних особливостей національного руху курдів, що пояснюється спробами російської науки виправдати агресивну політику РФ на Близькому та Середньому Сході. До третьої – праці вчених Близького та Середнього Сходу: О. Алі, Я.А. Баймароглу, В. Дзуїда, Е. Елбакяна, Н. Ентасара, М. Йегена, І. Керіма, Ф. Кухі-Камалі, М. Р. Салами, Д. Хави. Характерною особливістю цих досліджень є те, що автори приділяють увагу аналізу впливу курдського фактору в політиці на регіональному рівні. До четвертої, найбільш численної групи, належать наукові напрацювання дослідників з європейських країн та США, а саме: теоретичні дослідження, зосереджені на з'ясуванні ролі етнонаціональних факторів в міжнародних відносинах (Ф. Барт, О. Бауер, Б. Бербероглу, Ф.М. Далмаєр, Дж. Розалез, Г. Теджфел, Е.Шилз, К. Янг); теоретико-емпіричні дослідження, які аналізують соціокультурні і політичні трансформації, що сприяли формуванню сучасної курдської ідентичності (Л. Андерсон, Г. Баркі, М. Гюнтер, Н. Деніс, Ф. Крейенброек, Д. Макдовел, Р. Олсон, Д. Романо, С. Сперл, Г. Станфілд, Д. Філіпс, Г. Фюлер,); історико-політичні дослідження, в яких аналізуються історія та еволюція політики США та ЄС щодо курдів (Х.Алсопп, М. Досталє, Н. Точчі, К. Філіпс, та М. Чарунтакі). П'ята група представлена науковими доробками дослідників з Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема Китаю (Лін Жонгмін, Яо Куангій Тан Чжичао), які сприяють розумінню впливу курдського фактору на політику КНР.

Завдання дисертаційної роботи зумовили залучення широкого кола джерел, а також методологічного інструментарію, що складається з трьох основних компонентів – наукових принципів, методів та підходів до досліджень. Аналіз ступеня вивчення проблеми свідчить про те, що комплексне вивчення курдського фактору в міжнародних відносинах все ще залишається на периферії інтересів наукового середовища.

Другий розділ «Регіональний вимір курдського фактору в міжнародних відносинах» присвячений аналізу особливостей впливу курдського фактору на регіональному рівні, а саме на внутрішню та зовнішню політику країн проживання курдської спільноти.

У підрозділі 2.1. «Значення курдського фактору в іракській кризі 2003 року» досліджено рівень впливу курдів на становлення нової політичної системи після повалення режиму Саддама Хусейна. На основі аналізу текстів тимчасової Конституції Іраку 2004 року та постійної Конституції 2005 року доведено, що курдам Іраку відводилася вирішальна роль в процесі розбудови

нового Іраку. Іракським курдам вдалося отримати другу вищу посаду в Іраку, а сам Іракський Курдистан було визнано суб'єктом федерації, який має право самостійно вирішувати питання внутрішньої безпеки, зокрема створювати та організовувати внутрішні сили безпеки для регіону, такі як регіональна поліція, сили безпеки та охорони. Водночас підкреслено наявність протиріч як між Багдадом і Ербілем щодо статусу м. Кіркук та розподілу доходів від експлуатації нафтових родовищ, так і всередині самого Іракського Курдистану між секулярною частиною населення та представниками релігійних кіл, а також між основними політичними силами. Зазначено, що високий рівень поляризації суспільства та внутрішні суперечки між основними партіями Іракського Курдистану обумовлюють його політичну слабкість та роблять залежним від розвитку міждержавних відносин в регіоні. Досліджено реакцію окремих країн-сусідів на референдум про незалежність іракських курдів від Багдаду 2017 року та запропоновано найбільш оптимальну модель співіснування Іраку та південного Курдистану.

У підрозділі 2.2. «Боротьба сирійських курдів за самовизначення на фоні конфлікту в Сирії» проаналізовано еволюцію курдського національного руху в Сирії після спалаху громадянської війни в 2011 році. Визначено зміст основних протиріч між двома таборами сирійських курдів – Курдською національною радою та Партією демократичного союзу, що гальмували процес вироблення єдиної позиції сирійських курдів щодо конфлікту в Сирії. Підкреслено, що спільна орієнтація на збереження територіальної цілісності держави стала об'єднавчим елементом між двома таборами та забезпечила створення курдської автономії у складі Сирії, побудованій на принципах «соціального контракту» та демократичного управління.

Підкреслено досягнення сирійських курдів не тільки в розбудові власної автономії, а й у боротьбі з Ісламською Державою (ІД). Курди стали єдиною силою, якій вдалося протистояти найсильнішій та добре організованій терористичній структурі світу, що сприяло сплеску ідей автономізації серед курдів та привернуло увагу як регіональних, так і міжнародних акторів. Аргументовано, що майбутнє Демократичної федерації Північної Сирії залежить як від політичної єдності всередині автономії та результатів громадянської війни в Сирії, так і від наявності регіональних і світових союзників.

У підрозділі 2.3. «Національна безпека Туреччини та курдський фактор» досліджується вплив курдського фактору на внутрішню та зовнішню політику Туреччини. Проаналізовано етапи та особливості переговорного процесу між Анкарою, з одного боку, та турецькими курдами і РПК, з іншого, який було розпочато в 2008 році з метою забезпечення роззброєння останньої та визнання культурних і політичних прав курдів. Підкреслено такі досягнення «курдського відкриття», як зняття обмежень на користування курдською

мовою в судах та ЗМІ, а також зосереджено увагу на перешкодах на шляху до подальшого налагодження відносин між турецькими курдами та урядом Туреччини.

Виявлено, що посилення курдського фактору в регіоні в контексті громадянської війни в Сирії та подій в Іраку, змусило Туреччину відійти від політики «нуль проблем з сусідами» та переформатувати власну зовнішню політику в регіоні. Для Анкари пріоритетним завданням залишається недопущення поширення сепаратистських тенденцій на територію Туреччини, що підштовхнуло останню почати військову операцію проти сирійських курдів та оголосити про блокаду Іракського Курдистану одразу після проведення там референдуму про незалежність. Автором визначено, що зовнішньополітичні дії Анкари у відповідь на сплеск націоналізму серед іракських та сирійських курдів негативно позначаються на безпеці всередині Туреччини і в регіоні в цілому.

У підрозділі 2.4. «Роль курдського фактору у формуванні зовнішньої та внутрішньої політики Ірану» досліджується еволюція становлення курдського національного руху в Ірані. Визначено чинники, які обумовили сплеск антиурядових настроїв серед курдського населення Ірану на стику 2017-2018 років, а також виявлено перешкоди на шляху боротьби курдів за власні права в Ірані. Аналіз політики Тегерану щодо курдського питання всередині країни вказує на обмеженість потенціалу курдів відстоювати власні права в рамках Ісламської Республіки.

Проаналізовано вплив курдського фактору на зовнішню політику Ірану. Визначено, що ослаблення контролю над урядом Багдаду, в якому домінують шиїти, є ключовою загрозою Тегерану від сплеску курдського націоналізму в регіоні, в цілому, та в Іраку, зокрема. Саме цим пояснюється жорстка реакція Ірану на результати референдуму в Іракському Курдистані в 2017 році. Посилення курдського фактору в регіоні сприяє зближенню Анкари та Тегерану, що свідчить про переформатування центрів сили на Близькому та Середньому Сході.

У третьому розділі «Курдський фактор в політиці позарегіональних акторів» досліджуються особливості впливу курдського фактору на розбудову регіональної стратегії США, ЄС, РФ та КНР на Близькому та Середньому Сході.

У підрозділі 3.1. «Курди як вектор американського впливу на Близькому та Середньому Сході» досліджено цілі та пріоритетні напрямки політики США на Близькому та Середньому Сході. Визначено чинники, що обумовлюють інтерес США до іракських курдів, а також виокремлено 4 етапи у відносинах між Вашингтоном та Ербілем. Представлено передумови посилення ролі Іракського Курдистану у зовнішній стратегії США, що в свою чергу, призвело до напруженості в американсько-турецьких відносинах.

Автором запропоновано аргументи щодо необхідності перегляду ключових зовнішньополітичних установок як з боку Туреччини, так і США, з метою формування партнерських відносин в трикутнику США-Туреччина-Іракський Курдистан.

Досліджено передумови зближення США з сирійськими та іранськими курдами після обрання президентом Д. Трампа, яким відводиться визначальна роль в боротьбі з ІД і розхитуванні політичного режиму в Тегерані. Аргументовано, що курдський фактор також має особливу роль в геостратегії США, спрямованій на формування дружнього оточення для Ізраїлю. Відносини в трикутнику США-Ізраїль-курди є ефективним важелем тиску на Іран та Сирію для відволікання уваги урядів цих країн та недопущення їхнього активного втручання в арабо-ізраїльський конфлікт.

У підрозділі 3.2. «Наступництво та трансформація політики Європейського Союзу щодо курдського питання» розкрито особливості підходу ЄС до курдів в контексті відносин з Туреччиною, Іраком, Сирією та Іраном. На основі контент-аналізу резолюцій Європейського Парламенту досліджено динаміку відносин у трикутнику Туреччина-ЄС-курди за останні 20 років, яка свідчить про те, що ЄС є середовищем «дифузної взаємності», тобто прийняття певних норм країною, яка ставить за мету набуття членства в ЄС і буде винагороджено взаємними поступками з боку Брюсселя у певних чутливих для кандидата питаннях, доки кандидат демонструє здатність трансформуватися. Таким чутливим питанням для Туреччини є курдська проблема, наявність якої зробила країну надзвичайно вразливою у відносинах з Брюсселем та використовується останнім як важіль тиску на Анкару для її заохочення у проведенні внутрішніх реформ.

Досліджено еволюцію відносин ЄС з Іракським Курдистаном та Демократичною федерацією Північної Сирії, що характеризуються високою політичною динамікою. Підтримка ЄС іракських та сирійських курдів впливає на відносини Брюсселя з Анкарою, для якої оформлення незалежності Іракського Курдистану або задоволення вимог сирійських курдів щодо автономії може стати сигналом для курдських меншин, які проживають на території Туреччини. Загроза територіальній цілісності штовхає Анкару на зближення з Іраном, послаблюючи позиції ЄС в регіоні.

У підрозділі 3.3. «Курдський фактор у зовнішній політиці Російської Федерації» проаналізовано близькосхідну політичну стратегію Росії, яка полягає в тому, щоб мінімізувати ціну дипломатичних зусиль, спрямованих на отримання дивідендів від зв'язків Москви з курдами, не ризикуючи при цьому відносинами з Анкарою, Дамаском, Багдадом і Тегераном. Досліджено чинники, які обумовлюють підвищену зацікавленість Росії в сирійських курдах, а також доведено, що зближення РФ з Демократичною федерацією Північної Сирії в контексті боротьби проти ІД сприяло налагодженню зв'язків

між РФ та турецькими курдами. Аргументовано, що курдам в російсько-турецьких відносинах відводиться роль важеля, використовуючи який можна чинити тиск на уряд Туреччини та впливати на формування більш вигідної для Кремля політики. Виявлено переваги, які отримує Москва від співробітництва з іракськими курдами в енергетичній сфері, що активізувалося на початку другого десятиліття XXI століття. Щодо іранських курдів, наголошено, що наразі РФ зацікавлена в збереженні статус-кво та не готова нехтувати відносинами, які склалися з Іраном. Однак, зближення РФ з сирійськими курдами, розвиток енергетичного співробітництва з Іракським Курдистаном та використання турецьких курдів з метою чинення тиску на Анкару робить стратегічне партнерство між Росією та Іраном вкрай крихким.

У *підрозділі 3.4. «Динаміка китайсько-курдських відносин на фоні посилення глобальної нестабільності»* обґрунтовано, що політична стратегія КНР, яка спрямована на встановлення та підтримання діалогу з усіма учасниками близькосхідних процесів, не тільки дозволяє Пекіну диверсифікувати канали свого впливу в регіоні, а й створює багатообіцяючі перспективи для китайсько-курдського партнерства. Визначено причини посилення інтересу Пекіна до Іракського Курдистану після 2003 року. Доведено, що незважаючи на економічні міркування, наявність на території КНР сепаратистських тенденцій в Сінцзяні, Тайвані та Тибеті обумовлює використання Пекіном засуджуючої риторики щодо будь-яких спроб відділення Іракського Курдистану від Іраку. Досліджено причини зближення Китаю з турецькими курдами. Аргументовано, що у відповідь на підтримку Туреччиною уйгурських сепаратистів на території КНР, Пекін чинить тиск на Анкару через турецьких курдів. Активна підтримка Китаєм сирійських курдів в їхній боротьбі проти ІД з метою не допустити проникнення на територію Піднебесної ісламістських екстремістів, які отримали як зброю, так й досвід збройної боротьби в Сирії, ще більше поляризує Пекін та Анкару. Проаналізовано чинники, що обумовлюють відсутність контактів між Китаєм та іранськими курдами.

У **висновках** викладені основні результати дисертаційної роботи, на базі яких сформульовані практичні рекомендації. Вони полягають в наступному:

1. Однією з найважливіших домінант сучасного світового політичного процесу стають етнонаціональні проблеми, а конфлікти на міжетнічному ґрунті змінили зміст сучасних міжнародних відносин, а також створили умови для переходу до нового теоретичного дискурсу при розгляді процесів, що відбуваються в сфері національного буття. В ході дослідження був узагальнений понятійно-категоріальний апарат етнонаціональних досліджень та набуло подальшого розвитку концептуальне визначення ролі етнонаціональних факторів в житті сучасних соціумів. Зокрема, розширено розуміння моделі «етносу», «нації», визначено основні розбіжності між цими та спорідненими з

ними категоріями. Ґрунтуючись на стадіальному підході, автор наголошує, що етнос є своєрідним субстратом для політичного будівництва та формування нації. Крапкою відліку початку переходу від етносу до нації є усвідомлення спроможності забезпечення власних культурних, політичних, соціальних та економічних прав самостійно. Наразі таке усвідомлення не є поширеним серед курдських громад Ірану та Туреччини, а в своєму прагненні розширити власні права курди Сирії не ставлять питання про незалежність. Таким чином, позиціонування себе як нації притаманно наразі тільки іракським курдам.

2. В ході дослідження розкрито генезу курдського питання та підкреслено подвійний характер національного курдського руху, що відображається в наявності одразу двох тенденцій – партикулярної та інтегральної. З одного боку, курдські лідери зосереджувалися на боротьбі за автономію в курдофонних ареалах Іраку, Туреччини, Сирії, Ірану, а з іншого, вважали в якості пріоритетних завдання загальнокурдського масштабу. До останнього часу партикулярна тенденція переважала над інтегральною, а об'єднавчий процес серед курдів гальмувався такими чинниками як: географічне положення Курдистану, політична роздробленість, відсутність єдиного лідера в процесі досягнення спільної мети, клановість, економічна відсталість. З огляду на зазначені вище обставини можна констатувати, що процес становлення національного руху курдів здійснюється в кожному ареалі їхнього проживання відповідно до специфіки держав, що підкреслює його гетерогенність і партикуляризм.

3. Найбільших здобутків в процесі боротьби за власні права отримали курди Іраку, а курдський фактор мав вирішальний вплив в процесі побудови нового Іраку після повалення режиму С. Хусейна. Незважаючи на усі здобутки, у відносинах між Іраком та курдами зберігалися протиріччя, посилення яких підштовхнуло політичні сили Іракського Курдистану ініціювати проведення 25 вересня 2017 року референдуму про незалежність. Однак, детальний аналіз подій, які передували та слідували за всенародним волевиявленням, свідчить про неготовність уряду Іракського Курдистану до відділення. Автор дійшов висновку, що клан Барзані розіграв карту незалежності, шантажуючи тим самим Ірак результатами референдуму з метою отримання певних дивідендів та очікуючи на його більш зговірливу позицію стосовно питань, які досі не врегульовані у відносинах між Ербілем та Багдадом. Проведення референдуму щодо незалежності Іракського Курдистану актуалізувало пошук найбільш оптимальної моделі співіснування Іраку та Курдистану. На думку автора дослідження, ефективним механізмом захисту інтересів іракських курдів з одночасним збереженням територіальної цілісності Іраку можуть стати міжнародні гарантії територіальної цілісності Іраку поряд із офіційним визнанням особливого статусу Іракського Курдистану та чітким визначенням механізмів вирішення конфліктів, особливо щодо управління ресурсами та спірними територіями.

4. Початок громадянської війни в Сирії, з одного боку, дестабілізував ситуацію в регіоні, а з іншого, відкрив вікно можливостей для сирійських курдів, які зазнавали інституціоналізованої дискримінації до 2011 року. Аналіз подій в Сирії в контексті громадянської війни свідчить про набуття сирійськими курдами статусу одного з провідних гравців в боротьбі проти будь-якої сили, що може загрожувати існуванню їхньої автономії на півночі країни – Демократичної федерації Північної Сирії. Однак, внутрішній розкол всередині курдського національного руху в Сирії і в загальнокурдському діалозі, отримання допомоги сирійськими курдами як від США, так і від Російської Федерації при одночасному збереженні фундаментальних розбіжностей між цими державами стосовно сирійського конфлікту, терористична загроза з боку ІД та тотальна залежність бойових загонів курдів від зарубіжних поставок зброї змушують автора зробити висновок, що курдам Сирії буде досить складно продовжувати своє існування як самостійного уламку, що відколовся від роздробленої республіки. Саме тому, ключовим завданням сирійських курдів є збереження реально працюючої автономії в межах САР, процес державно-політичної трансформації якої залишається все ще невизначеним.

5. Посилення курдського фактору в Сирії та Іраку істотно змінило ситуацію в сфері безпеки в регіоні, сприяло сплеску протестних настроїв серед курдів в інших країнах їхнього проживання, а також мало значні наслідки для зовнішньої та внутрішньої політики Туреччини. Керуючись бажанням забезпечити власну територіальну цілісність і не допустити поширення сепаратистських тенденцій на території Туреччини, Анкара робить все можливе, щоб запобігти автономізації сирійських курдів та не допустити незалежності Іракського Курдистану. Втручання Туреччини у сирійську кризу призводить до ще більшої поляризації, з одного боку, сирійської опозиції та Анкари, а з іншого, курдських Загонів народної самооборони Рожави. Таким чином, автор дійшов висновку, що сучасна зовнішня політика Туреччини, яка формується під впливом курдського фактору, позбавляє Анкару можливості грати роль регіонального лідера в процесі вирішення криз в Іраку та Сирії, демонструє межі регіонального впливу Туреччини та відсутність у неї потенціалу для забезпечення стабільності та статус-кво в регіоні, а також приносить величезні репутаційні ризики для неї.

6. Спалах курдського націоналізму в Сирії та Іраку на хвилі внутрішніх криз в цих країнах спричинив ефект спіловеру та поширився на іранських курдів, яких не можуть не надихати досягнення курдських громад у сусідніх країнах їхнього проживання. Аналіз чинників, які обумовлюють сплеск антиурядових настроїв серед курдського населення в Ірані на стику 2017-2018 років, дозволяє зробити висновок про посилення етнічної самосвідомості іранських курдів, які можуть стати рушійною силою у розхитуванні політичного режиму в Ірані. Однак, жорстке придушення протестних

настроїв з боку центрального уряду, відсутність зовнішньої сили, яка б відкрито та активно здійснювала підтримку курдів в Ірані, внутрішній розкол національного руху іранських курдів роблять останніх вкрай уразливими в боротьбі за власні права.

7. Курдський фактор має різний рівень впливу на регіональну політику США, а підхід Вашингтону до курдів є диференційованим залежно від території проживання курдської меншини, про що свідчить активне залучення США до вирішення долі іракських курдів у порівнянні з іншими курдськими анклавами. Автором доведено, що сучасна зовнішньополітична стратегія США щодо курдського питання має дуалістичний характер, що відображається, з одного боку, в бажанні використовувати курдський фактор проти своїх опонентів, а з іншого, в замовчуванні порушень прав курдів з боку своїх союзників. Залежність між готовністю Білого дому підтримувати курдів та зовнішньою орієнтацією держави, де вони проживають, вказує на відсутність чіткої стратегії США щодо регіону, а подібні флуктуації у політиці Вашингтону призводять до підриву довіри з боку партнерів.

8. Контент-аналіз офіційних документів ЄС дає підставу зробити висновки про серйозні зрушення в зовнішній політиці Брюсселя під впливом курдського фактору. Курдське питання стало нерозривною частиною риторики представників європейських інституцій, а зміст офіційних документів ЄС відображає різне бачення ролі курдської меншини в залежності від їхньої країни проживання. Так, у переговорах щодо приєднання Туреччини до ЄС курдам відводиться роль одного з інструментів впливу ЄС на Туреччину, покликаною забезпечити більш лояльне відношення Анкари до вимог Брюсселя, зокрема, в сфері забезпечення прав людини. Зовнішньополітичну позицію ЄС щодо сирійських та іракських курдів визначають загрози європейській безпеці. ЄС вкрай стурбований припливом біженців з Сирії та Іраку в Європу, а існування ІД залишається головною причиною, чому мільйони людей продовжують тікати з близькосхідного регіону. Саме тому ЄС демонструє свою підтримку сирійським та іракським курдам, які є рушійною силою у боротьбі з ІД. Динамічне партнерство ЄС з іракськими та сирійськими курдами в сфері безпеки легітимізує останніх як суб'єктів відносин, але водночас призводить до зіткнення інтересів Брюсселя та Анкари, все більше віддаляючи останню від Європи та погіршуючи становище турецьких курдів. Дослідження останніх подій в регіоні дає підстави зробити висновок про подвійність самоідентифікації ЄС, який позиціонує себе, з одного боку, як нормативний актор стосовно Туреччини, а з іншого, медіатор у вирішенні конфліктів в Іраку та Сирії.

9. Порівняльний аналіз підходів РФ до курдських меншин в країнах Близького та Середнього Сходу свідчить про те, що російсько-курдські відносини можуть або прогресувати або регресувати залежно від двосторонніх

відносин між Росією та близькосхідними державами, яскравим доказом чого є зближення турецьких курдів з РФ на фоні різкого погіршення відносин між Анкарою та Москвою через допомогу останньою сирійським курдам. Крім того, автор дійшов висновку, що захист курдських меншин з боку РФ є частиною тактичного плану Москви, спрямованого на забезпечення власної безпеки та запобігання бурхливому напливу курдського населення на Кавказ, а зі стратегічної точки зору Росія не зацікавлена в підтримці ідеї незалежного Курдистану, незважаючи уламком якої держави він стане. Так, стримана позиція РФ щодо референдуму в Іракському Курдистані обумовлена, перш за все, тими перевагами, які отримує Москва від співробітництва з Ербілем, але створення незалежної держави курдів в регіоні може зашкодити інтересам Росії, бо у разі появи навіть смутної надії на зближення з Туреччиною на шкоду інтересам США курдське питання стане розмінною монетою для Москви.

10. В ході дослідження було обґрунтовано, що зміст політики КНР щодо курдів визначається як короткостроковими, так й довгостроковими інтересами в регіоні. Серед перших слід зазначити необхідність знайти безперервні джерела нафти та газу, а також забезпечити надійні шляхи їхнього транспортування. І в цьому контексті Китаю вдається розвивати зв'язки з курдами, керуючись прагненням уникнути монопольної залежності від однієї держави та диверсифікувати як джерела енергоресурсів, так і маршрути їхнього постачання. Довгострокові інтереси Китаю полягають у встановленні в близькосхідному регіоні стабільності, яка розуміється як запорука розвитку Китаю та гарантія задоволення його короткострокових інтересів в таких питаннях, як імпорт нафти та зовнішня торгівля. У цьому контексті Пекін орієнтований на збереження територіальної цілісності країн, де проживає курдська меншина, та усунення загрози з боку ісламістських терористів, яка здатна також поширитися й на територію Східної Азії через уйгурів, які активно приєднуються до ІД. Наявність сепаратистських настроїв на території Китаю робить його уразливим у відносинах з тими країнами, які не зацікавлені у розігруванні Пекіном «курдської карти».

11. У зв'язку з ескалацією в останні роки конфлікту між курдами і правлячими колами країн їхнього проживання знову гранично загострився його регіонально-міжнародний аспект. Розбіжності в підходах близькосхідних країн до побудови відносин з курдами прирікають на провал вирішення курдського питання у найближчому майбутньому. Однак, динаміка розвитку подій буде залежати не тільки від політики держав, де проживають курди, а і від інших позарегіональних гравців. Наразі неготовність останніх сприймати курдів Іраку, Ірану, Туреччини та Сирії як єдине ціле унеможливує реалізацію проекту Великого Курдистану в найближчій перспективі. Однак, погіршення відносин позарегіональних гравців з однією з країн Близького та Середнього Сходу буде сприяти їхньому зближенню з курдською меншиною, що проживає

в цій країні, яка в якості дивідендів може сподіватися на підтримку власних проєктів. Таким чином, формування уламків близькосхідних країн, де-факто невідконтрольних ним та залежних від позарегіональних акторів, є найбільш вірогідним сценарієм розвитку подій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Наджат С. (2016) Роль и значение Иракского Курдистана во внешней политике США. Актуальні проблеми політики, 57, 105-114.
2. Наджат С. (2017) Преемственность и трансформация политики Европейского Союза в отношении Иракского Курдистана. Науковий журнал «Politicus», 1, 211-214.
3. Наджат С. (2018) Розвиток курдської національної свідомості в умовах збройного конфлікту в Сирії. Політичне життя, 3, 114-119.
4. Наджат С. (2018) Відносини між Іракським Курдистаном та Іраком у другому десятилітті XXI століття: пошук оптимальної моделі співіснування. Політичне життя, 4, 102-106.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію:

5. Najat S., Dvornichenko D. (2017) Continuity and Transformation of the EU Policy towards the Kurdish Issue in Turkey and Iraq. International Journal of Law and Interdisciplinary Legal Studies, Oxford, 52-60.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації: тези і доповіді міжнародних науково-практичних конференцій:

6. Наджат С. (2015) Политические и социально-экономические факторы миграции курдов на Ближнем Востоке во второй половине XX века. Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: матер. міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 15-річчю Міжнародного дня мігранта та 25-річчю Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей. Одеса, 87-90.
7. Наджат С. (2016) Влияние Иракского Курдистана на американо-турецкие отношения. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах європейської інтеграції: матер. міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 236-238.

8. Najat S. (2017) Kurdish Issue in Turkey and Iraq. 7th International Conference on Interdisciplinary Social Science Studies (ICISSS). Oxford, 108-110.
9. Наджат С. (2018) Етнічні конфлікти як складова політичного процесу. Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів: матер. третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса, 29-31.
10. Наджат С. (2019) Питання Іракського Курдістану в близькосхідній політиці Китаю. Актуальні проблеми сучасної науки (Харків-Відень-Берлін): матер. XLII міжнародної науково-практичної конференції 30 травня 2019 р. / Международный научный центр развития науки и технологий, 9-11.

АНОТАЦІЯ

Наджат Серушт. Курдський фактор в міжнародних відносинах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Національний університет «Одеська юридична академія» – Одеса, 2019.

В дисертаційній роботі представлений комплексний аналіз особливостей впливу курдського фактору на політику як держав Близького та Середнього Сходу, так й позарегіональних гравців.

В ході дослідження набуло подальшого розвитку концептуальне визначення ролі етнонаціональних факторів в системі міжнародних відносин. Досліджено генезу курдського питання та підкреслено подвійний характер національного курдського руху, що відображається в наявності одразу двох тенденцій – партикулярної та інтегральної. Виявлено динаміку курдського фактору в контексті врегулювання іракської та сирійської політичних криз. Розкрито особливості впливу курдського фактору на внутрішню і зовнішню політику Туреччини та Ірану. В ході дослідження підходів США, ЄС, РФ та КНР до побудови відносин з курдами в країнах Близького та Середнього Сходу доведено, що їхні відносини з курдськими меншинами можуть або прогресувати або регресувати, відповідно до двосторонніх відносин між цими позарегіональними акторами та близькосхідними державами. Представлено аргументи на користь корегування та оптимізації ключових зовнішньополітичних підходів регіональних держав та позарегіональних акторів до курдського питання на Близькому та Середньому Сході. Запропоновані прогностичні сценарії розвитку ситуації на Близькому та Середньому Сході з урахуванням курдського фактору.

Ключові слова: курдський фактор, Курдистан, національна меншина, Близький та Середній Схід, позарегіональні гравці.

АННОТАЦИЯ

Наджат Серушт. Курдский фактор в международных отношениях – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2019.

В диссертационной работе представлен комплексный анализ особенностей влияния курдского фактора на политику как государств Ближнего и Среднего Востока, так и внерегиональных игроков. Определены теоретико-методологические подходы к пониманию таких категорий как этнос и нация и смежных с ними, с целью выявления потенциала курдского меньшинства реализовывать собственное право на самоопределение. Исследованы предпосылки возникновения курдского вопроса и основные тенденции в курдском национальном движении. Выявлены причины интернационализации курдского вопроса в контексте политических конфликтов в Ираке и Сирии, а также раскрыты особенности влияния курдского фактора на внутреннюю и внешнюю политику Турции и Ирана. В ходе исследования влияния курдского фактора на политику США, ЕС, РФ и КНР обоснована неготовность последних воспринимать курдов Ирака, Ирана, Турции и Сирии как единое целое, что делает невозможным реализацию проекта Большого Курдистана в ближайшей перспективе. Таким образом, формирование обломков ближневосточных государств, де-факто неподконтрольных им и зависимых от внерегиональных акторов, является наиболее вероятным сценарием развития событий.

Ключевые слова: курдский фактор, Курдистан, национальное меньшинство, Ближний и Средний Восток, внерегиональные игроки.

SUMMARY

Najat Serusht. Kurdish factor in International Relations. – Scientific qualification thesis retaining manuscript rights.

A thesis submitted for PhD (candidate of science) degree in political science, specialty 23.00.04 – Political Problems of International Systems and Global Development. – National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2019.

The thesis presents a complex analysis of peculiarities of the influence of the Kurdish factor on the Middle East states' policy and non-regional actors.

The conceptual determination of the role of ethno-national factors in the contemporary international relations has been further developed. In particular, such categories as “ethnos” and “nation” have been thoroughly developed, the main differences between them and related categories are determined. The author has come to the conclusion that the starting point for a transition from ethnos to nation is

awareness of the ability to secure their own cultural, political, social and economic rights on their own. The origin of the Kurdish question has been investigated and the double character of the national Kurdish movement has been emphasized, which is reflected in the presence of two tendencies - individual and integral.

The dynamics of the Kurdish factor in the context of the Iraqi crisis settlement has been outlined. The most optimal model for protecting the interests of Iraqi Kurds while preserving the territorial integrity of Iraq has been proposed. The author stresses on the necessity to provide the international guarantees of the territorial integrity of Iraq along with the official recognition of the special status of the Iraqi Kurdistan and a clear determination of conflict resolution mechanisms, especially regarding resource management and disputed territories.

The complex study of the effect of the Kurdish factor in the context of the Syrian crisis has been carried out. The internal split both inside the Kurdish national movement in Syria and in the All-Kurdish movement, providing assistance to the Syrian Kurds from both the United States and Russia, the terrorist threat from the ISIS and the total dependence of Syrian Kurds on arms supply allowed the author to conclude that the Kurds of Syria will find it difficult to continue to exist as a separate fragment that picked off from the war-torn country.

The influence of the Kurdish factor on Turkey's domestic policy, its relations with neighbours and non-regional actors have been revealed. The author concludes that Turkey's current foreign policy, which is highly shaped by the Kurdish factor, deprives Ankara of its ability to play the role of the regional leader in the process of resolving crises in Iraq and Syria, demonstrates the boundaries of Turkey's regional influence and lack of its potential for stability and status quo in the region and also poses enormous reputational risks to Ankara.

A detailed analysis of the factors leading to the anti-government protests among the Kurdish population in Iran of 2017-2018 has been carried out, which allowed the author to draw a conclusion on the strengthening of the ethnic identity of the Iranian Kurds who could be the driving force behind the loosening of the regime in Iran.

The author researched the periodization of relations between the United States and the Kurds, offered arguments regarding the dual nature of the US foreign policy strategy towards the region, in general, and the Kurdish issue, in particular; underlined the dependence between the willingness of the USA to support the Kurds and the foreign orientation of the state in which they live. The influence of such fluctuations in Washington's policy on the level of trust on the part of partners has been identified.

The dynamics of the EU policy towards the Kurdish issue in Turkey, Syria, Iran and Iraq are explored on the basis of an analysis of official documents adopted by the key European institutions. The potential of the Kurdish issue to influence the EU policy both externally and within the EU is researched.

The author analysed the influence of the Kurdish factor on the policies of the Russian Federation and the People's Republic of China as one of the most influential actors in the Middle East. It is revealed that the separatist sentiments on the territory of Russia and China make them vulnerable in relations with those countries that are not interested in rapprochement of the Russian Federation and the People's Republic of China with the Kurds.

Prognostic scenarios for the development of the situation in the Middle East with regard to the Kurdish factor have been proposed. Arguments in favour of adjusting and optimizing the key foreign policy approaches of regional states and non-regional actors to the Kurdish issue in the Middle East have been presented.

Key words: Kurdish factor, Kurdistan, national minority, Middle East, non-regional actors.

Підписано до друку 05.09.2019 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 1909-1а.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.